

Interdiskurzívne konštruovanie literatúry

ROMAN MIKULÁŠ

Zvykne sa vravieť, že literatúra v kultúrnej komunikácii funguje ako seizmograf. Táto notoricky známa analógia vyjadruje, že sa v literatúre fenomény rôzneho pôvodu reflektujú spravidla veľmi citlivo, či už ide o otázky spoločenského, alebo politického dosahu, o emocionálne aspekty života, o fenomény vnímania, špecifiká a možnosti ľudského poznania alebo o metafyzické a transcendentálne témy. Okrem toho literatúra pertraktuje celý rad systémových okolností, ktorých intervencie výrazne vplývajú na formovanie obrazu o prostredí, v ktorom žijeme a o ktorom môžeme oprávnenne povedať, že konštituuje naše poznanie sveta. Od čias osvietenstva sa kľúčová kompetencia vied vyčerpáva v produkcii spoľahlivých, resp. pravdivých poznatkov. Predmetom výskumov nemeckého sociológa Niklasa Luhmanna bol vedný diskurz so všetkými jeho špeciálnymi diskurzmi inštitucionalizovanými v podobe vedných disciplín. Luhman skúmal systém týchto diskurzov z hľadiska ich vlastnej dynamiky, pričom moderným spoločnostiam diagnostikoval sklon k diferenciacii na takzvané špeciálne diskurzy, ku ktorým rátať aj vedné diskurzy. Spojil s nimi požiadavku vnímať ich východiská, ako aj ich výsledky vo vzájomnej interakcii s ohľadom na globálne formovanie spoločnosti. Preto ďalej identifikoval diskurzy, ktorých cieľom bolo umožniť interdiskurzívnu komunikáciu. Túto funkciu plní okrem iných aj systém literatúry. Literatúra sa preto adekvátne chápe ako interdiskurz.

Celkovo sa v tomto poňatí vo výskume literatúry pozornosť sústreďuje predovšetkým na tie prvky špeciálnych diskurzov, ktoré majú veľmi vysoký zástož v konceptualizovaní skúseností. V literatúre ide o zviditeľňovanie týchto konceptov a konceptuálnych štruktúr, ktoré sa syntetizujú do istých vzorových stereotypov. Na pozadí týchto úvah a vzhľadom na interdiskurzívnu podstatu komunikačných systémov sa opäť dostáva do pozornosti práca *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge* Petra L. Bergera a Thomasa Luckmanna, publikovaná prvýkrát v roku 1966 (*Sociální konstrukce reality: Pojednání o sociologii věděni*, 1999). Z ich sociálneho konštruktivismu sa neskôr vyprofilovali špecifické výskumné smery ako diskurzívny konštruktivismus či komunikatívny konštruktivismus, ktoré predstavujú teoretický a metodologický základ problematiky výskumu literatúry ako interdiskurzu.

Téma tohto čísla nastoľuje jednu ústrednú otázku, ako literatúra v interdiskurzívnych formáciách prostredníctvom svojich špecifických prostriedkov sprostredkúva či transformuje poznatky špeciálnych diskurzov vedných disciplín a aké formy a spôsoby literarizácie pritom môžeme sledovať. Príspevky sa explicitne venujú aj problematike teoreticko-metodologického ukotvenia prepojenia literatúry a vedného poznania a reflektujú spôsoby uvažovania o konštrukčnom charaktere literatúry ako interdiskurzu. Zameriavajú sa na funkciu literatúry, o ktorej predpokladajú, že nesie výrazné stopy interdiskurzívnej komunikácie.

Tematický blok štúdií preto ťažiskovo orientuje pozornosť na otázku, čo presne sa stáva, keď vedné poznanie prekročí hranice systému, v ktorom vzniklo ako element jeho autopoiesis. V nadväznosti na túto kľúčovú otázku sa môžeme ďalej pýtať, ako súvisí poznanie špeciálnych diskurzov s ich komunikáciou v systéme literatúry. Otázka špecifickosti literárnej komunikácie, t. j. otázka integrácie vedného poznania do systému literatúry a jej reflexia v spektre literárnych prostriedkov odkrýva výskumnú perspektívu vychádzajúcu zo známeho Foucaultovho postulátu, že poznatky vedných disciplín budú vždy vnášané do kontextov, ktoré sú či boli pre daný špeciálny diskurz neprístupné alebo neprípustné.

Predkladané tematické číslo prináša sériu štúdií, z ktorých každá otvára na jednej strane veľmi špecifické pohľady na nastolený problém, na druhej strane generalizuje a syntetizuje istým spôsobom perspektívy výskumu interdiskurzivity v kontexte poetológie poznania. Reflektujú prieniky elementov historických vied, teórie informácie, semiotiky, teórie komunikácie, kybernetiky, lekárskeho vied či kognitívnych vied do sféry literárnej komunikácie, ako aj recyklácie negatívneho poznania, vyvrátených vedeckých poznatkov, absencie poznania, kontrafaktuálov a pod. Štúdie týmto spôsobom odkrývajú potenciál interdiskurzivity nielen ako fenoménu literárneho systému, ktorý zabezpečuje či umožňuje transformácie poznania, ale aj ako poetologickej kategórie v zmysle reintegrácie istých systémových konštelácií cez prizmu pozorovateľa druhého rádu na ploche umeleckého diela. Na oboch úrovniach potenciálne dochádza k cirkulácii konceptov v logike autopoiesis. V tejto perspektíve môžeme sledovať transformačné stratégie a štruktúry, prostredníctvom ktorých sa zvyčajne identifikujeme vo svojich príslušných orientačných priestoroch a ktoré zároveň predstavujú piliere našich svetonázorov.